

УДК 821.161.2-312.4.09-06

**ЖАНРОВА ЕКЛЕКТИКА РЕТРО-ДЕТЕКТИВІВ  
БОГДАНА КОЛОМІЙЧУКА****А. В. Землянська, А. М. Землянський**

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького; 72312, Запорізька обл., м. Мелітополь, вул. Гетьманська, 20; тел. (0619) 440-560; e-mail: uzunkoleva@ukr.net*

*У статті висвітлено питання поліжанрового характеру творів Б. Коломійчука із серії «Ретророман». З'ясовано, що в його повістях і романах, окрім детективної інтриги та стилізації оповіді під відповідну епоху, що дозволяє їх визначати як ретро-детективи, наявні також риси шпигунського роману, містичного детективу та нуару. Це реалізується на рівні детективної інтриги, змалювання атмосфери Львова початку ХХ ст., як містичної, так і кримінальної, образної системи творів тощо.*

**Ключові слова:** *ретро-детектив, сюжетна схема, шпигунський роман, містичний детектив, нуар.*

Детектив на сьогодні є одним із найпопулярніших жанрів масової літератури. У своєму розвитку він зазнав значної трансформації і розширив межі функціонування й художні якості. Класичні форми урізноманітнювались новими підходами до висвітлення психології злочинів, особистостей головних персонажів-сищиків та їх манерою проведення розслідування, загальною атмосферою творів і стилістичними характеристиками, часопросторовими ознаками.

Це дозволило виокремитись таким видам детективів, як шпигунський або конспірологічний, “крутий детектив”, “чорний роман” або нуар, іронічний детектив, постмодерний, історичний. З’являються нові, “гібридні” жанри – арт-детектив, містичний детектив, ретро-детектив тощо.

У системі жанрів детективної прози останній ще не визначений літературознавцями остаточно. Думки науковців і критиків щодо сутності ретро-детективу і його відмінності / схожості із власне історичним детективом і досі різняться: від їх ототожнення (Р. Браун, Н. Валуєва, Р. Вінкс, О. Харлан та ін.) до розрізнення за критерієм підходу в опрацюванні історичного матеріалу і ступеня його використання (Д. Клугер, А. Кокотюха, О. Рижченко, С. Філоненко, М. Черняк та ін.).

Обігрування, пародіювання історії, стилізація під “ретро” якнайкраще свідчать про неабиякий вплив і проникнення постмодернізму в масову літературу, що й спричинило появу численних модифікацій жанрових форм, їх гібридизацію. Усе частіше читачі й дослідники стика-

ються з жанровою еkleктикою у детективній прозі, у тому числі й у рамках ретро-детективу, що дозволяє говорити про постійний розвиток масового мистецтва, вихід його на новий рівень, котрий долає художні кліше і схеми та засвідчує оригінальність кожного окремо взятого автора. Наприклад, твори одного із визнаних російських авторів аналізованого жанру Л. Юзефовича дослідниця Г. Ключко називає “квазідетективами”, адже вони синтезують у собі ознаки власне детективу, сімейного роману, містичного, історичного тощо [3, с. 155]. Ретро-романи українського письменника В. Івченка також визначають як “іронічні детективи”, а його самого називають майстром “жанрового фрїстайлу” (А. Кокотюха) та автором “перелицьованої фандоріани” (К. Родик). Так само твори Б. Коломійчука, будучи ретро-детективами за своєю суттю, містять у собі елементи шпигунського роману або, частіше, містичного детективу, а це “дещо конфліктує як із реалістичним детективом, так і з ретро, переводячи твори на територію готичної літератури” [4], і дозволяє А. Кокотюсі допускати визначення стилю митця як “неоготика”, різновид горрору.

Тож, урахувуючи подібну метажанрову сутність ретро-детективу, варто зупинитись на тих складниках, що увійшли до цього синтетичного жанрового утворення у прозі львів'янина Б. Коломійчука, який дебютував як переможець конкурсу «Коронація слова» у 2013 р. з історико-реконструкторським романом «Людвисар. Ігри вельмож». З того часу з'явилося чотири книги – детективні історії про комісара поліції у Львові поч. ХХ ст. Адама Вістовича («Таємниця Єви», 2014; «В'язниця душ», 2015; «Небо над Віднем», 2015; «Візит доктора Фройда», 2016). Три останні книги увійшли до серії «Ретророман» видавництва «Фоліо».

Так, основною ознакою ретро-детективу як жанру є змалювання певної епохи, віддаленої в часі, що становить інтерес для читача не лише в контексті злочину, який розслідують, а й сама собою, як певний особливий простір, сповнений легенд, історичних загадок, неповторного колориту. З цього погляду повісті й романи Б. Коломійчука є типовими зразками ретро-детективу. Як і кожен художній текст у стилі ретро, вони мають певний набір маркерів, що роблять ту чи іншу епоху впізнаваною, зокрема ознаки життя у Львові (Лемберзі) поч. ХХ ст. Це і топографія міста, і розгалужена образна система творів, де зображені різні соціальні й національні типи його мешканців, і мовленнєві особливості, і відтворення легенд та переказів, пов'язаних із цим урбаністичним простором, а також історичних фактів. При цьому в ретро-детективах Б. Коломійчука Львів не перетворюється на окремий образ, рівноцінний центральним персонажам, а є лише тлом для розвитку подій і визначником суті й характеру злочину.

Визначальні елементи шпигунського роману (*spy fiction*) якнайкраще підійшли автору для передачі особливостей епохи початку ХХ

ст., доби революцій, війн і соціально-політичних перетворень, та загострення детективної інтриги.

Шпигунський роман – один із різновидів детективної літератури, особливість якого полягає в тому, що злочин, який у ньому розкривається, спрямований не так проти окремої, приватної особи, як проти держави, чиї інтереси захищає офіцер-контррозвідник, що виконує тут роль детектива, блискуче розгадує таємницю вчиненого правопорушення [2]. Ця специфіка змісту вплинула на характер викладу, на всю художньо-образну систему зразків жанру і визначила вибір форми зображення основних дійових осіб. Тут уже діють умілі контррозвідники, які борються зі шпигунами, незважаючи на те, що зберігається детективна атмосфера таємничості, загадковості, помітна пристрасть до ускладнень оповідних деталей, до несподіваних і різких поворотів сюжету.

Подібні ознаки шпигунського роману чітко простежуються в книзі Б. Коломійчука «Небо над Віднем», до якої увійшли роман з однойменною назвою та повість «Остання справа комісара Вістовича». Незважаючи на те, що головний герой ретро-детективів Б. Коломійчука комісар поліції Адам Вістович не є співробітником розвідувальних структур чи органів держбезпеки, все ж його розслідування має в основі злочинну діяльність сил, ворожих Австро-Угорщині, а відтак – він автоматично стає на захист державних інтересів і спокою в країні.

У романі йдеться про події, що відбувались у Львові, Будапешті й Відні за часів I світової війни. За загадкових обставин зникла найцінніша коштовність династії Габсбургів, що має надприродну силу змінювати плин часу. Розслідування проводить львівська поліція на чолі з комісаром Вістовичем, а протидіє їм російська розвідувальна служба – «охранка».

У повісті розробляється інша сюжетна схема, типова для шпигунської прози: зник секретний агент, інформатор Леон Гофман, людина з досить непривабливою репутацією, а разом з ним – і серія надважливих документів державного значення.

Автор виводить типові для шпигунського роману образи. По-перше, самих працівників спецслужб, відданих своїй державі, завдання яких – виявити зрадника і покарати, а також повернути важливі документи, від яких залежить подальша політична карта світу (полковника генштабу Максиміліана Ронге, Рімля і Гольденберга з Рейхсрату, жорстоких натхненників праворадикального руху в міжвоєнній Австрії та неофіційних керівників державної поліції і контррозвідки). По-друге – подвійних агентів, що проводять свої розвідувальні дії на благо двох і більше держав, вільно торгуючи секретами, як, наприклад, полковник Редль, з яким співпрацював Вістович у ході розслідування. Редль підозрюють у зраді, але бракує конкретних доказів, тож полковник переходить на іншу сторону, а його колеги виступають у ролі мисливців. Зрештою, власне агентів ворожих держав: росіянина Івана Дмитрова та посла Ніколаєва,

сербів, що мали очолити у Львові місцевих москвофілів і здійснити диверсію в тилу імперської армії, та ін.

Комісар Вістович, який опиняється силоміць втягненим у розслідування, розуміє всю небезпеку співробітництва зі спецслужбами, оскільки це може загрожувати недовірою і звинуваченням в правопорушних діях і його самого, або передбачати використання його за потреби як “гарматного м’яса”, адже він був найменшою фігурою в цих політичних іграх. Метафорично суть політичних інтриг у шпигунських романах можна передати через образ шахової гри, де кожен наступний хід вимагає нових жертв. Ця метафора виникає й у романі Б. Коломійчука «Небо над Віднем». Так, наприклад, російський шпигун Фірман, намагаючись завербувати Вістовича, пояснює йому, що у столицях керівники держави навряд чи цікавляться долею периферії (мається на увазі захист Австро-Угорщиною галицьких територій від російської окупації). *“Принцип шахів, знаєте... – говорить він. – Можна віддати пішака, щоб вигідніше розмістити дорожчі фігури”* [7, с. 57]. На що комісар йому заперечує, що саме пішаки у грі є найсуттєвішими фігурами, що й доводить розв’язка твору: *“В цій диявольській шаховій партії, де йому відвели роль пішака, наставав ендшпіль, і саме пішаки вирішуватимуть долю гри. Тільки треба зробити правильний хід”* [7, с. 104]. Ця тема в романі обіграється на різних рівнях, тож не випадково у зав’язці твору сербським шаховим гравцем пропонується російськими агентами забрати раритетні шахи Самудрагупти з острова, оскільки саме вони, як ніхто інший, знають цю місцевість.

Вістович розуміє необхідність підкорятись наказу, який не передбачає жодного вибору для виконавця, що викликає суворе зауваження одного із урядовців: *“Вибір служити Австрії або ні є завжди, <...> – інша річ, що далі, за цим вибором”* [7, с. 131]. Однак у питаннях вірності державному обов’язку комісар поліції був принциповий.

У книзі «Небо над Віднем» Б. Коломійчук, йдучи за логікою шпигунського роману, подає коротку характеристику політичного становища на території тогочасного Львова й на західноукраїнських землях взагалі. Ці описи не є розлогими, як у власне історичних романах, однак більш чіткі й деталізовані, ніж в інших його ретро-детективах. Так, у цих творах змальовано повоєнний період напередодні окупації Галичини російськими військами. Зауважується, що в Австро-Угорщини багато ворогів, тож хоча війська ворога затримані на кордоні, все ж над Львовом як центром галицьких територій Відень уже практично не мав влади. Це вимагало від представників імперських розвідувально-контрреволюційних служб максимальної концентрації зусиль, щоб утримати позиції держави на політичній арені.

Викрадений коштовний камінь династії Габсбургів так само був елементом політичних інтриг. Як плату за майбутні розвідувально-диверсійні послуги Вістовича розкриття вбивства Проimana, директора

музею, де зберігався камінь, запропонував саме російський шпигун Фріман, коли вербував комісара.

Саме викрадення коштовності здійснила, як виявилось, російська шпигунка, агентка, що скористалася своїми жіночими принадами для виконання поставленого перед нею завдання. Намагаючись спокусити директора Проїмана, вона була змушена вбити його й утекти. Інтрига нагнітається в ході розслідування виявленням у кабінеті директора таємного ходу, знайденням загадкової записки, з якої згодом стало відомо, яким чином украдений камінь перевозитимуть за кордон.

Власне, автор використав багато стандартних прийомів і усталених сюжетних ходів шпигунського роману й авантюрної прози взагалі, що зайвий раз дозволяє назвати його справжнім майстром у масовій літературі: його герої б'ються з ворогом на землі й на небі (у дирижаблі), а шпигуни і ворожі агенти в будь-який спосіб чинять їм перепони – змінюють зовнішність і навіть тілесну оболонку (як у випадку із пані Танатович), вдають померлих, підмінюючи власне тіло іншим убитим (історія з Леоном Гофманом), наймають місцевих поважних громадян робити за них темні справи тощо.

Зрештою, Б. Коломійчук досить реалістично вимальовує фінал подібних пригод, який навряд чи можна назвати традиційним для масової літератури *happy end*'ом. Хоча Вістович розплутав свої загадкові злочини і встановив особи винних, він усе ж не може їх покарати, адже політична гра продовжується. Зокрема, розв'язання протистояння служб у романі «Небо над Віднем» автор переносить у площину фантастичного і не завершує оповідь перемогою жодної зі сторін, адже загальна битва ще триватиме, що залишає простір для наступних творів митця.

Використання авторами ретророманів елементів містики дозволяє дати їм ще одне жанрове визначення – містичні детективи. Як зауважує Б. Коломійчук, у цьому випадку йдеться про “сюжетні зсуви, а не про змішування чи збовтування” [8]. На думку письменника, існує усталена жанрова система координат – зокрема, в контексті роботи базовою є сюжетна схема детективу зі своїми законами, а фантастичний, містичний, психологічний, кримінальний, шпигунський та інші детективи – це зсуви, що можливі у споріднених жанрах. Причому, для нього зсув детективу в бік історичного або містики, як і фантастики, спорідненість із готичним романом є найбільш логічними.

Б. Коломійчук витримує містичну тональність своїх окремих творів до кінця. Загадкові обставини вбивств, давні міські легенди Львова, що згадуються в текстах, відверто фантастичні елементи дозволяють характеризувати його ретро-детективи як містичні. Так, наприклад, Адам Вістович може переслідувати вбивцю, якого не беруть кулі, припускати надприродну жадобу крові в маніяка на прізвисько Упир, якого так прозвали через жорстокість злочинів, або випускати на свободу ув'язнені душі померлих.

Остання сцена дуже колоритно завершує містичну повість Б. Коломійчука «В'язниця душ». Так, автор використав міську легенду про підземелля, де були ув'язнені душі, чий ритуальний хліб, в якому нібито накопичувались гріхи померлого, забрав собі «поїдач гріхів». Разом із гріхами він забрав собі й душу померлого. Ці душі сиділи ув'язнені за широкими темними ґратами, зачиненими на кілька величезних замків. Медіум розповів Вістовичу, як несповідану душу грішника, що не встигла очиститись каяттям, він *“втягує в себе разом з повітрям, як <...> втягують в легені цигарковий дим”* [6, с. 144], а потім знову приносить до в'язниці і видихає. Він прагне накопичити цю енергію грішників і змусити Львів захлинутися потоком нечистот, що містяться в цих гріхах.

Дія відбувається напередодні Різдва, тож розплутані Вістовичем злочини, що мають два пояснення – логічне, реальне та містичне, ірраціональне, є по суті справами про порятунок світу, зокрема його міста. Фінал твору досить символічний: робітники розбивають підлогу храму, що відділяє його від підземелля, і руйнують в'язницю душ. Почувся шепіт і потягло потойбічним холодом, тож священики почали молитву, а робітники залишили свої знаряддя і повтікали. Після того, як душі залишили свою в'язницю (що усіма, хто брав у цьому участь, сприймалось як належне), прохід знову було закрито важким каменем. Таким чином, було врівноважено енергію міста – воно *“за цей час змінилось: ховаючи під собою бруд і сірість, наче різдвяний подарунок з небес, вулиці Львова поступово вкривав пухнастий лапаний сніг”* [6, с. 146], символ очищення.

Авторові притаманні і сцени псевдомістичні, макабричність яких лякає своєю неочікуваністю і водночас створює комічний ефект. До таких, наприклад, можна віднести епізод із роману «Небо над Віднем» з пані Танатович, що нагадує уже знайому сцену з «Майстра і Маргарити» М. Булгакова, коли Гелла осідлала сусіда Маргарити Миколу Івановича, або хоррор-історії про зомбі. Так, доктор Шойман, прокинувшись, побачив над собою стару пані Танатович. Він завмер зі страху: *“обличчя старої в світлі слабого електричного ліхтарика, що висів у каюті, мало землянисто-зелений колір, як у мерця. На знекровлених вустах з'явилася піна, а очі хижо заблискотіли”* [7, с. 74]. Далі ця сцена перетворюється на справжній фільм жахів, адже стара вчепилася йому в плечі, *“спритно підскочила і всілася йому на шию. Очманілий Шойман метався по каюті, а пані Танатович хихотіла і викрикувала якісь дивні слова незрозумілою мовою”* [7, с. 75]. Як виявилось згодом, ця картина була лише витвором уяви доктора, що перебрав алкоголю напередодні і помилково зайшов до кімнати старої жінки, яка сприйняла його за злочинця і намагалася затримати.

Але дивні речі на дирижаблі не перестали траплятися. Зокрема, наприкінці твору виявилось, що ворожа агентка Емма помінялася яки-

мось чином із пані Танатович тілесними оболонками і ув'язнила ту душу назавжди в чужому тілі, а камінь династії Габсбургів, викрадений і віднайдений Вістовичем, а далі знову зниклий таємничим чином, справді був здатний затримувати час.

Експериментуючи із жанровими формами ретро-детективу, Б. Коломійчук, окрім містики й конспірології, звертається до традицій “крутого”, “жорсткого” або “чорного” детективу – нуару (фр. *noir* – “чорний” роман). Оповідь у нуарній прозі не так витримана в канонах поліцейського чи гангстерського жанрів, як пропонує “нову кримінальну психологію”, і, відповідно, новий тип авантюризму. А. Артюх вирізняє такі риси американського нуару, як дивність, еротичність, жакливість, амбівалентність [1]. Прихована одержимість смертю і насильством або динамізм смерті знаходили у творах цього жанру пластичні образи, оригінальні форми словесної візуалізації, що справді вражають. Прив'язаність до певного конкретного місця дії, переважно великого міста, дозволяє виділяти різновиди нуару – “чиказький”, “лондонський”, “середземноморський” тощо. Ці топоси означені чіткими локаціями, що розкривають особливості нічного життя міста – дешевими готельними номерами, барами, вокзалами й т.ін.

С. Філоненко наголошує, що окремі вчені й критики розглядають нуар не як жанр, а радше як певний настрій, атмосферу, тональність, що характеризуються відчуттями песимізму, відчуження, похмурості, відчаю, жаху, самотності тощо [9, с. 26]. Сприйняття “чорного роману” як стилю співпадає з міркуваннями А. Кокотюхи, висловленими у студії «Антологія детективу. Український нуар» (2009): “Нуар – скоріше забарвлення, атмосфера, стилістика і відчуття” [4]. У цій розвідці він визначив джерела нуару, схарактеризував його героя-девіанта.

Так, головний герой нуару – фахівець своєї справи, який працює не так заради справедливості чи бажання довести свою інтелектуальну перевагу, як з усвідомленням, що розкриття злочинів – його професія, за яку йому платять гроші і яка дає певні матеріальні і моральні вигоди. Він зазвичай є носієм суб'єктивного погляду на проблему (*the private eye hero*) та займає маргінальну позицію щодо соціальних інститутів. Він досить тісно пов'язаний із криміналом (принаймні має там певні зв'язки) і багато уваги приділяє задоволенню своїх фізіологічних потреб у їжі, алкоголі, сексуальних стосунках тощо.

Саме таким постає у ретророманах і повістях Б. Коломійчука комісар львівської поліції Адам Вістович. Він брутальний, відчайдушний, сміливий, є авторитетом у кримінальному світі. Цей персонаж значно відрізняється від манірних сищиків англо-саксонських детективів, французьких слідчих, що є гарними психологами, чи справжніх мачо американського “крутого детективу”. Як і останні, він ходить у капелюсі й темному плащі (наприклад, в одному із творів він у дзеркалі спостерігає, як на нього “дивився підозрілий тип у зім'ятому костюмі з давно

неголеною мармизою. Вістович заледве впізнав сам себе” [7, с. 127]), полюбляє гарних жінок, їжу й алкоголь. Причому, надає перевагу “дармовим” пляцкам і каві за рахунок закладу, де проводить розслідування, на знак поваги до представника закону. Від нього постійно можна почути брудну лайку і досить занепадницькі відгуки про його професію, керівництво і життя взагалі.

Наприклад, книга Б. Коломійчука «В’язниця душ», як уже зазначалось, занурює в атмосферу Львова 1902-1903 років. Причому в анотаціях до видання одразу попереджається, що у творах замальовується не те історико-романтичне місто, до образу якого звикли сучасні читачі, – “святково-туристичне, а сумовито дощове, із вітром, що пронизує до кісток, повіями, вбивцями та притонами” [10]. Зауважується, що відповідним до пейзажу постає й головний герой – Адам Вістович, людина розумна, чіпка, жорстока.

Його дружина, актриса театру, стверджувала, що він, “щодня маючи справу зі збоченцями, вбивцями, твалтівниками та сектантами, <...> сам ставав схожим на них” [6, с. 4]. Власне, його стосунки з Анною на момент появи у творі вже були майже обірвані, адже він перейшов межу – звалтував її. Їх сімейне життя на той час нагадувало радше сусідські стосунки: оскільки комісар постійно був зайнятий на роботі, а Анна досягла успіху на театральній сцені і багато гастролювала, вони поступово віддалялись одне від одного. Дітей народжувати жінка не планувала, щоб це не зашкодило її кар’єрі актриси, тож причин, які б їх утримували разом, не було. Досить імпульсивний за своєю натурою, перебуваючи у відчаї, “якось увечері п’яний Вістович увірвався до неї в спальню і силоміць узяв її, наче вуличну повію” [6, с. 11]. Тож не випадково їх шлюб остаточно зруйнувався.

Не позбавлений докорів сумління, комісар намагався кілька разів налагодити стосунки, але саме в цій ситуації його рішучість кудись зникала, і він безцільно мандрував темними вулицями Львова, наче той, хто “потерпає від нудьги і хоч якось намагається вбити вільний час” [6, с. 29].

Власне, комісар Вістович часто відчував напади люті, коли йому хотілося розтрощити якусь вітрину або шинок, набити комусь обличчя, а то й узагалі скоїти вбивство, хоча частіше у таких випадках він міг, “вилаявшись на всю горлянку”, щосили “зрюкнути кулаком по столі” [6, с. 17] або стіні, чи зламати підозрюваному пальці дверима. Зокрема, подібні спонуки були викликані в нього зіткненням почуття справедливості й необхідності покарання злочинця та усвідомленням свого реального безсилля, неможливості вплинути на ситуацію і когось захистити. Тому свій гнів він виливав у своїх думках, уявлених картинах. “Як же він ненавидів зараз того маніяка! – зауважує автор про відчуття комісара, коли з лікарні втік головний підозрюваний, а шеф звинуватив його у службовій невідповідності. – Вістович на мить уявив, як, упій-

*мавши сучого сина, живцем здирає з нього шкуру, а потім поволі надрізає сухожилля. О, це було б насолодою!”* [6, с. 41]. Хоча інколи при нагоді не зволікає помститися якому-небудь злочинцеві за всі негаразди свого життя. Наприклад, намагаючись спіймати маніяка, що розрізав своїх жертв і давав їм стікати кров у підвішеному стані, він відчув, як його починає лихоманити від напруги й адреналіну: *“Зав’язалася відчайдушна бійка, проте Вістович вклав у свої кулаки всю лютъ, що накопичилася в ньому за останній місяць. Псевдожурналіст, врешті, перестав відбиватись і безпомічно розпластася на підлозі”* [5, с. 177].

У одній з рецензій на книгу «В’язниця душ» зауважується, що образ Адама Вістовича навряд чи можна назвати харизматичним – він є радше відразливим. Однак у цьому полягає й притягальна сила цього образу, адже “брудну роботу не роблять у білих рукавичках” [10]. До того ж у рецензії проводиться аналогія із брутальними героями-детективами, яких у кінонуарах грав Ален Делон: “такий собі самотній вовк із сигаретою в зубах”.

Тож комісар, не замислюючись, може за потреби застосувати силу та кулаками і зброєю вирішує більшість службових і особистих проблем. Так, у найновішому творі про пригоди комісара Вістовича – «Візит доктора Фрейда» – Б. Коломійчук розповідає, як його герой виборює у вищезгаданого маніяка-вбивці право коханої Белли на життя. Дувель із Упірем, тим самим маніяком, якого так прозвали через досить кривавий спосіб убивства його жертв, так само проходила на кулаках. Автор підкреслює, що жорстокість, властива Вістовичу, є природною захисною реакцією на прояви недосконалості світу й людей. Наприклад, після того, як знесиленому комісарові допомогли перемогти ворога його помічник Самковський та шеф-інспектор віденської поліції Штальман, останній з лютим криком *“накинувся на розпластаного, ледь притомного Упіря і за кілька ударів перетворив того на кривавий обрубок. Штальман не зупинявся навіть тоді, коли від тіла Франца Гольма лишилися окремі шматки, а потім саме лишень криваве місиво”* [5, с. 184]. Подібні сцени у детективних ретророманах і повістях Б. Коломійчука відзначаються лаконізмом та оголеним натуралізмом.

Будучи досить кмітливим і гарним поліцейським, Вістович ніяк не може отримати підвищення, а то й узагалі має втікати до Відня і вже згодом переховуватись у Данцигу від пруської таємної поліції. Справа у тому, що Вістович був русином, а це за часів Австро-Угорської імперії було мало не вироком. Шеф львівської поліції постійно нагадує комісарові, що губернатор давно вимагає ставити на керівні посади в поліції лише поляків, і в столиці дослухались до його пропозицій та урочували їх. Тож становище Вістовича було досить хистким і небезпечним. Тим більше, що за будь-якої нагоди шеф зауважував, що саме йому має бути вдячний комісар за своє місце. У таких епізодах образ Вістовича значно ризниться із типовими образами “крутого детективу”

або нуару: після подібних сцен із керівництвом він почувався знесиленим, розгубленим і, звісно, лютим.

Він знімає стрес або алкоголем у якій-небудь кнайпі, або гарним сексом. І його “найкращою втечею” була коханка-єврейка Белла. Вістович захоплюється цією жінкою, тендітною, спокійною, завжди готовою лагідно його зустріти і налаштувати на відпочинок. При цьому комісар не позбавлений тогочасних стереотипів: те, що Бейла єврейка, викликає іноді в нього відразу або зверхність у ставленні до неї, тим більше, що він знає про її клієнтів (жінка надавала приватні інтимні послуги за гроші. – А.З.), однак здатен радше бути одним із них, ніж розірвати з нею стосунки. У цьому плані протагоніст показаний не таким героєм, як у американських “крутих детективах” і трилерах, від якого шаленіють жінки і який отримує справжнє кохання на все життя, а звичайною людиною, чоловіком зі своїми слабкостями й перевагами. Інтимні сцени з Бейлою, часто порнографічного характеру, становлять еротичний пласт ретро-детективів Б. Коломійчука і споріднюють його прозу з естетикою нуару.

У пошуках розгадки того чи іншого злочину Вістович часто мандрує найнебезпечнішими вулицями і найтемнішими закутками Львова, Відня, Данцига, які знає дуже добре. Зокрема, у творі «Візит доктора Фрейда», шукаючи маніяка, він відправляється до Калічої Гори, що була місцем зібрання представників дна суспільства: повій, жебраків, шахраїв та убивць. *“Жодна львівська влада не змогла ліквідувати це внутрішнє кримінальне місто, яке повільно, але впевнено розрослося. Міські владці часто змінювались, але владці кримінальні залишалися надовго”* [5, с. 160], – описує це місце Б. Коломійчук. Вістович просить допомоги в пошуку адреси вбивці, що викрав Бейлу, у бургомістра цього невеличкого міста у межах Львова, навіть ризикуючи своїм життям, адже утекти із зустрічі він зміг лише через бійку. Він також запросто може піти у темний каналізаційний тунель на крайці міста для поєдинку з маніяком, де головний приз – життя його коханки Бейли; вбити разом із філерами шпигуна на кладовищі і заховати його труп у свіжій могилі; вистежувати й переслідувати підозрюваних у похмурих коридорах міських театрів, борделів, лабіринтах вулиць тощо.

У своїх методах розслідування та способі життя на тлі традиційних образів поважних, чесних і принципових поліцейських він справді займає маргінальну позицію – між служителем закону і злочинцем. Так, наприклад, на початку роману «Візит доктора Фрейда» Адам Вістович переховується в Данцигу через те, що у Відні його звинувачують у зруйнуванні цілої кам’яниці через вибух, а тому позбавили його посади і зробили неможливим повернення до Львова. Лише загибель доньки шефа віденської поліції від рук маніяка і потреба у досвіді комісара змушують керівництво відновити його на посаді.

Отже, ретропроза Б. Коломійчука органічно поєднує в собі естетику ретро-детективу та шпигунського роману, містичного детективу й «чорного роману». Означений еkleктизм реалізується і в загальній атмосфері творів, що вибудовується через урбаністичний простір, таємничість подій, загальні образи персонажів, і в постатях головних героїв. Це додало гостроти художнім текстам митця і сприяло кращій передачі духу епохи значних соціально-політичних зрушень. Оновивши і присутньо урізноманітвивши шаблонні сюжетні схеми своїх ретророманів, Б. Коломійчук став визнаним майстром жанру ретро-детективу, проявив власну авторську індивідуальність і вписав свої твори в історію розвитку детективної прози.

### *Література*

1. Артюх А. Нуар: голос из прошлого. Об истории и теории жанра [Електронний ресурс] / А. Артюх // Искусство кино. – 2007. – №5. – Режим доступа: <http://kinoart.ru/archive/2007/05/n5-article18>
2. Дэш Ву. Зарождение шпионского романа [Електронний ресурс] / Ву Дэш. – Режим доступа: <http://detectivemethod.ru/spy/birth-of-spy-novel>. – Детективный метод
3. Ключко Г.С. Тревожный мир сыщика Ивана Дмитриевича Путилина / Г.С. Ключко // Література в контексті культури. – 2011. – Вип.21(2). – С. 154-159.
4. Кокотюха А. Антологія українського детективу. Український нуар [Електронний ресурс] / А. Кокотюха. – Режим доступа: <http://www.bukvoid.com.ua/criminal/2009/08/25/071807.html>.
5. Коломійчук Б. Візит доктора Фрейда / Б. Коломійчук. – Х.: Фоліо, 2016. – 187 с. – (Ретророман).
6. Коломійчук Б. В'язниця душ: [повісті] / Б. Коломійчук. – Х.: Фоліо, 2015. – 220 с. – (Ретророман).
7. Коломійчук Б. Небо над Віднем: [роман і повість] / Б. Коломійчук; [худож.-оформл. Л.П. Вировець]. – Х.: Фоліо, 2015. – 203 с. – (Ретророман).
8. Трепительон А. Майстер-клас «Фантастика і містика: як поєднати їх з детективом» [Електронний ресурс] / А. Трепительон. – Режим доступа: <http://www.chytomo.com/news/fantastika-ta-mistika-yak-poyednati-ix-z-detektivom>. – Читомо.
9. Філоненко С. 100 відтінків чорного: нуар як жанр і стиль у сучасній масовій літературі / С. Філоненко // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: філологія: зб. наук. ст. / [гол. ред. В.А. Зарва]. – Бердянськ: БДПУ, 2014. – Вип. II. – С. 24-31.
10. Читаем украинское: рецензия на книгу «В'язниця душ» Богдана Коломійчука. Повести о приключениях сурового львовского комиссара [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.segodnya.ua/>

culture/showbiz/chitaem-ukrainskoe-recenziya-na-knigu-vyaznicy a-dush-bogdana-kolomiychuka-670170.html. – Газета «Сегодня».

*Стаття надійшла до редакційної колегії 14.01.2018 р.*

*Рекомендовано до друку д.ф.н., професором Деркачовою О. С.*

## GENRE ECLECTICISM OF THE RETRO-DETECTIVES BY BOGDAN KOLOMIYCHUK

**A. V. Zemlianska, A. M. Zemlianskyi.**

*Melitopol State Pedagogical University named after Bogdan Khmelnytsky;*

*72312, Melitopol, Getmanska str., 20;*

*ph. +380 (619) 440-560; e-mail: uzunkoleva@ukr.net*

*The article deals with the issues of the polygenre nature in B. Kolomiychuk's works from the «Retroroman» series. It is found out that his novels and stories have the detective intrigue and the stylization of the narration for the corresponding epoch, that allows to identify them as retro-detectives, and they also contain features of a spy novel, a mystical mystery and a noir. They are implemented at the level of the detective intrigue, with the depiction of the atmosphere of Lviv in the beginning of the twentieth century, with the help of the mystical and criminal system of heroes of the art works etc.*

**Key words:** *retro-detective, plot scheme, spy fiction, mystical mystery, noir.*